

Ahıska Türklerinin Kimliğinin Korunmasında Kadının Rolü The Role of Women in Preserving the Identity of Ahıska Turks Роль женщин в сохранении самобытности турок Ахыска

Fatima Dursunova¹

¹ Doç. Dr., Bakü Devlet Üniversitesi, Türkoloji Bölümü, fatimad@bk.ru.

: [10.5281/zenodo.20450790](https://doi.org/10.5281/zenodo.20450790)

Orijinal Arařtırma Makalesi / Original Research Article / Оригинальная исследовательская статья

Geliş Tarihi / Received / Дата прибытия: 27.04.2026

Kabul Tarihi / Accepted / Дата принятия: 16.05.2026

Öz

Bu makale, Ahıska Türklerinin etnik ve kültürel kimliğinin korunmasında kadının rolünü çok boyutlu bir şekilde ele almaktadır. Kimlik kavramının tarihsel gelişimine değinilerek, özellikle modern dönemde milli ve kültürel kimliğin önem kazandığı vurgulanır. Ahıska Türklerinin kimliği; dil, din, gelenek, görenek ve mutfak gibi temel unsurlar üzerinden şekillenmektedir. Sürgün, göç ve farklı coğrafyalarda yaşamalarına rağmen bu topluluk, güçlü kültürel bağlılık sayesinde kimliğini korumayı başarmıştır. Özellikle Türkçenin korunması, dini ritüellerin yaşatılması ve geleneksel pratiklerin sürdürülmesi bu süreçte belirleyici olmuştur.

Makale, kadınların bu kimlik aktarımındaki merkezi rolünü öne çıkarır. Kadınlar, aile içinde dilin, dini değerlerin, geleneklerin ve mutfak kültürünün nesilden nesle aktarılmasında başlıca taşıyıcıdır. Aynı zamanda edebiyat ve eğitim alanında öne çıkan kadın figürler, toplumsal bilinçlenmeye katkı sağlamıştır. Şefika Efendizade gibi öncü isimler, kadın eğitimi ve toplumsal katılımın önemini vurgulamıştır.

Sürgün ve zor yaşam koşullarına rağmen Ahıska Türk kadınları, hem aile içinde hem de toplumsal alanda aktif rol alarak kimliğin korunmasına katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak, kadınlar Ahıska Türklerinin kültürel sürekliliğinin sağlanmasında kilit bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, Kültürel Miras, Kadın Rolü, Etnik Kimlik, Gelenekler.

Abstract

This article comprehensively examines the role of women in preserving the ethnic and cultural identity of Ahıska Turks. It highlights the historical evolution of the concept of identity and emphasizes the growing importance of national and cultural identity in the modern era. The identity of Ahıska Turks is shaped by key elements such as language, religion, traditions, customs, and cuisine. Despite experiencing deportation, migration, and living across different countries, the community has managed to preserve its identity through strong cultural cohesion. The preservation of the Turkish language, religious practices, and traditional customs has played a crucial role in this process.

The article underscores the central role of women in transmitting this identity. Women serve as the primary carriers of language, religious values, traditions, and culinary culture within the family. Additionally, prominent female figures in literature and education have contributed to raising social awareness. Figures such as Shafika Efendizade emphasized the importance of women's education and their active participation in society.

Despite harsh conditions, Ahıska Turk women have played an active role both within the family and in society, contributing significantly to the preservation of identity. Ultimately, women are identified as a key factor in maintaining the cultural continuity of the Ahıska Turks.

Keywords: Ahıska Turks, Cultural Heritage, Women's Role, Ethnic Identity, Traditions.

Резюме

Данная статья всесторонне рассматривает роль женщины в сохранении этнической и культурной идентичности турок Ахыска. Подчеркивается историческое развитие понятия идентичности и рост значения национальной и культурной идентичности в современную эпоху. Идентичность турок Ахыска формируется на основе таких ключевых элементов, как язык, религия, традиции, обычаи и кухня. Несмотря на депортации, миграции и проживание в разных странах, это сообщество сумело сохранить свою идентичность благодаря сильной культурной привязанности. Особую роль в этом сыграли сохранение турецкого языка, религиозных обрядов и традиционных практик.

В статье особо выделяется центральная роль женщин в передаче этой идентичности. Женщины являются основными носителями и передатчиками языка, религиозных ценностей, традиций и кулинарной культуры в семье. Кроме того, отмечается, что выдающиеся женщины, проявившие себя в сфере литературы и образования, внесли значительный вклад в формирование общественного сознания. В частности, такие личности, как Шефика Эфендизаде, акцентировали внимание на важности образования женщин и необходимости их активного участия в общественной жизни.

Несмотря на тяжелые условия депортации и жизни, женщины турок Ахыска играли активную роль как в семье, так и в обществе, способствуя сохранению идентичности. В итоге женщины рассматриваются как ключевой фактор обеспечения культурной преемственности турок Ахыска.

Ключевые Слова: Турки Ахыска, Культурное Наследие, Роль Женщины, Этническая Идентичность, Традиции.

1. Giriş

'Kimlik', 'milli kimlik', 'etnik kimlik', 'kültürel kimlik' gibi kavramlar, modern çağın ürünü olarak son dönemde öne çıkmıştır. Günümüzde bu kavramlar, felsefeden psikolojiye, etnolojiden siyaset bilimine kadar birçok alanda farklı anlamlar yüklenerek geniş bir kullanım alanı bulmaktadır. Her ne kadar modern bilimsel teorilerde kimlik konusu yoğun bir şekilde ele alınsa da, kavramın karmaşıklığını vurgulayan çeşitli yorumlar mevcuttur.

Bölge tarihimize baktığımızda, yüzyıllar boyunca etnik kimlik kavramının toplum üzerinde neredeyse hiç etkili olmadığı görülür. Bunun yerine, dini kimlik ön planda yer almış ve toplum 'müslim' ve 'gayrimüslim' olarak iki ana gruba ayrılmıştır. Ancak milli devletlerin kurulmaya başladığı dönemde, milli kimlik kavramı önem kazanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, bir konuşmasında şu sözlerle milli kimliğin temelini Türk milliyetçiliği üzerine inşa ettiğini belirtmiştir: "Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medenî vasfı ve büyük medenî kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı ile, atının yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır" (Atatürk, 1959, s. 275).

İngiliz tarih sosyologu Anthony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations* (Milletlerin Etnik Kökenleri) adlı eserinde, millet kavramının temelini etnik ve kültürel kimlik üzerine kurulu olduğunu vurgular. Smith, bu bağlamda kültürel gelenekler, dilsel benzerlikler ve etnik sembollerin milletlerin inşasında oynadığı kritik rollere dikkat çeker (Smith, 1986, s. 134).

Kültürel ve etnik kimlik, bireyin belirli bir kültüre ya da topluluğa ait olma hissini tanımlar. Bu aidiyet süreci, bir kültürün geleneklerini, dilini, dinini, estetiğini ve sosyal yapısını öğrenmeyi ve içselleştirmeyi kapsar (Hogg, 2018).

Kimlik bir özelliğin, bir niteliğin belirtisi oluşuna ya da bir aidiyet duygusuna atıf yapar ve bu işlem, farklılıkları ortaya koyar (Güvenç, 1997, s. 35).

Ahıska Türklerinin Kültürel ve Etnik Kimlikleri

Dil, kültürel ve etnik kimliğin en temel unsurlarından biridir. Bir topluluk, ortak uygulamalar, ritüeller, inançlar ve değerler etrafında şekillendiğinde, dil bu ortak kimliğin önemli bir parçası olarak işlev görür (Hansen ve Liu, 1997). Aynı zamanda dil, bireysel ve toplumsal kimliklerin yapı taşlarından biri olup, kişisel, sosyokültürel ve sosyopolitik kimlikleri şekillendirir (Evans, 2018, s. 32).

"Ahıska Türkleri, Kafkasya'da, Anadolu'da ve genel anlamda Türk dünyasında yaşayan Türk boyları arasında önemli bir kesimini oluşturur. Bu topluluk, tarihî süreç içerisinde dillerin gelişim ve değişim sürecine dâhil olmakla birlikte Türk kültürünün önemli bir eseri olan Dede Korkut hikâyelerinin dilini büyük ölçüde günümüzde temsil eden Türk boylarından biridir; ayrıca dil, din, edebiyat, gelenek ve tarih bakımından Anadolu ve Kafkasya'da yaşayan Türk boylarıyla bütünlük gösteren bir topluluktur" (Aliyeva Çınar, 2020, s. 19).

Ahıska Türkleri, sürgün ve göçlere maruz kalmalarına, farklı ülkelerde ve çeşitli etnik topluluklar arasında yaşamalarına rağmen dillerini korumayı başarmışlardır. Bu, topluluk içindeki güçlü kültürel bağlılık ve dilin kimliklerini sürdürmedeki kritik rolünü vurgular. Dillerini muhafaza etmeleri, kültürel devamlılık ve kimliklerini yaşatma çabalarının önemli bir parçasıdır. Ahıska Türklerinde çocukların aile fertleri ile Türkçe konuşmaları hep önemsenmiş ve saygı göstergesi olarak kabul edilmiştir (Balım ve Aydınğün, 2003, s. 86). *“Her millette, her toplulukta görüldüğü gibi, Ahıska Türklerinde de etnik kimliğinin muhafaza edilip günümüze kadar varlığının sürdürülmesi dil sayesinde olmuştur”* (Faigov, 2020, s. 1142).

Ahıska Türklerinin kimliğini belirleyen en önemli unsurlardan biri de dini kimliktir. Din, bireylerin kendi kimliklerini fark etmelerini, yaşamda yerlerini bulmalarını ve varoluşsal sorularına yanıtlar aramalarını sağlar. Aynı zamanda din, kimlik oluşturma sürecinde bir araç işlevi görerek bireylerin belirli bir etnik topluluğa veya millete aidiyetlerini pekiştirir. Din, kültürel normlar ve geleneklerin korunmasına ve yeni nesillere aktarılmasına hizmet ederek toplumsal ve bireysel kimliğin sürdürülebilirliğini destekler.

Günlük hayatta tüm dini sorumlulukları toplu şekilde yerine getirmeseler de cenaze ve düğün gibi önemli olaylarda dini ritüelleri titizlikle uygulamışlardır. Sovyetler Birliği'nin ateizm politikaları altında bile dini geleneklerini unutmamaya ve kimliklerini korumaya özen göstermişlerdir.

Ahıska Türklerinin yaşamında dini gelenekler ve ritüeller önemli bir yere sahiptir. Özellikle Mevlid, Recep, Şaban ayları, Kandiller, Kurban ve Ramazan bayramları gibi özel günler, dini sohbetler ve molla ya da salih insanların nasihatleri toplumsal bağları güçlendiren önemli unsurlardır (Hacılı, 2014, s. 28).

Ahıska Türkleri, içinde yaşadıkları toplumların kültürlerinden etkilenmiş olsalar da, kendilerine özgü gelenek ve göreneklerini korumayı başarmışlardır. Bu durum, onların güçlü kültürel bağlılıklarının ve kimliklerini sürdürebilme yeteneklerinin bir göstergesidir. Ahıska Türklerine özgü bu gelenekler, topluluğun hem kültürel mirasını hem de ortak kimliğini canlı tutarak, nesiller boyu aktarılmasını sağlamıştır.

Aile bağlarına önem veren Ahıska Türkleri düğün ve kız isteme gibi geleneklerini büyük titizlikle yaşatmaktadırlar. Düğünlerde gelinler, geleneksel kıyafetler olan altın işlemeli “katha” başlığı ve saç ile boynu örtmek için kullanılan “leçek” giyerler. Ayrıca, gelinin büyüklüğü selamladığı “temen alma” gibi adetler de günümüzde uygulanmaya devam etmektedir. Aynı zamanda düğünlerde Bar (halay) danslarının oynanması ve davul, zurna, saz gibi milli çalgıların kullanılması, Ahıska Türklerinin halk müziği ve danslarını koruma çabasını açıkça göstermektedir.

Halkların etnik ve kültürel kimliği, milli mutfak özellikleri aracılığıyla da belirgin bir şekilde izlenebilir. Hippokrat'e atfedilen “Ne yersek oyuz” sözü, yemek tercihlerinin bir toplum hakkında derin bilgiler sunabileceğini vurgular. Yemekler, sadece beslenme değil, aynı zamanda kültürel mirasın ve toplumsal alışkanlıkların bir yansımasıdır. Ulusal mutfak,

kişinin kendisini belirli bir kültürün veya etnik grubun parçası olarak tanımasını sağlayan önemli unsurlardan biridir.

UNESCO dergisi Courier'in beslenme konularına ayrılan sayılarından birinde, genel yayın yönetmeni Édouard Glissant, gıdanın yalnızca temel insan ihtiyaçlarını karşılamak için değil, aynı zamanda "kültürel kimliğin en önemli unsurlarından biri" olarak değerlendirildiğini vurgular. Glissant, yemek kültürünün bir ailenin ve toplumun kültürel değerlerini anlamaya yardımcı olduğunu ve bu değerlerin dile, dini ritüellere ve diğer kültürel unsurlara yansıdığını ifade etmektedir (Glissant, 1987, s. 3).

Ahıska Türklerinin mutfağı, zengin çeşitliliğiyle dikkat çeker. Gürcistan'da yaşadıkları dönemde mutfaklarında Kafkas halklarına özgü yemekler yaygındı. 'Hinkal' (mantı), 'çadi' (mısır ekmeği), 'haçapur' (peynirli börek) ve 'sinor' (yoğurtlu yufka) sık tüketilen lezzetler arasındaydı. Ayrıca Türkiye'nin Posof ve Ardahan bölgelerine özgü 'bişi', 'kete', 'gevrek' ve 'şekerleme' gibi yiyecekler de Ahıska mutfağının ayrılmaz bir parçasıydı.

Orta Asya'ya sürgün edilen Ahıska Türkleri, buldukları bölgenin 'samsa', 'mantı', 'lagman' gibi yöresel yemeklerini kendi mutfaklarına ekleyerek gastronomik zenginliklerini artırmışlardır. Özellikle Ukrayna mutfağına ait 'borş' (sebze çorbası) ve 'varenik' (patates veya meyve dolgululu mantı) gibi yemekler, Ahıska mutfağında sevilen lezzetler arasına girmiştir. Bu süreç, Ahıska Türklerinin mutfak kültürünü zenginleştirirken, farklı kültürel etkilerle uyum sağlama yeteneklerini de ortaya koyar.

Hippokrates'e atfedilen "Ne yersek oyuz" sözü esas alınarak, Ahıska Türklerinin yemek kültürünün, onların hoşgörülü ve toleranslı bir halk olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Mutfaklarındaki çeşitlilik ve farklı kültürel etkilerle barışçıl bir uyum içinde olmaları, Ahıska Türklerinin misafirperverlik ve hoşgörü anlayışını pekiştiren unsurlardır. Bu özellikleri, onların kültürel kimliklerinin ve toplumsal yapılarının temel taşlarını oluşturur.

Kültürel ve etnik kimliğin oluşumu ve korunmasında kadınlar önemli bir role sahiptir. Dil, din, gelenek, görenek ve mutfak gibi kültürel unsurlarının yaşatılmasında kadınlar birincil aktarıcılar olmuştur. Özellikle aile içinde değerlerin nesilden nesle aktarılması kadınların emeğiyle mümkün olmuştur.

Edebiyat ve Millî Kimlik

Edebiyat, bir milletin kimliğini ve tarihini yansıtan önemli bir araçtır. Ahıska Türkleri, Osmanlı döneminde yazılı edebiyata sahip olmasalar da zengin bir folklor mirasına sahipti. 20. yüzyılın başlarında Ahıska Türkleri arasında edebi şahsiyetler ortaya çıkmaya başlamış, bu isimler Türk dünyasında tanınmıştır. Bu önemli şahsiyetlerden biri de dönemin etkili yazarlarından Ömer Faik Nemanzade'dir. Onun eserleri, Ahıska Türklerinin milli kimlik bilincini ve edebi birikimini geniş kitlelere taşımıştır.

1901 yılında Ömer Faik Nemanzade, Tercüman gazetesine gönderdiği bir mektupta Ahıska Türkleri toplumundaki eğitim ve aydınlanma eksikliğini eleştirel bir dille anlatmıştır.

Mektubunda, eğitim kurumlarının yetersizliği ve Müslüman topluluğun bu konuda ihmalkâr davranışları üzerinde durur. Halkın eğitime önem vermemesi, az sayıdaki eğitilmiş birey ve yetersiz okulların yanı sıra, köylerdeki meyhane ve kahvehane sayısının yüksek olması gibi konulara dikkat çekerek, toplumun içinde bulunduğu durumu kınamıştır:

Cemaatimiz çok rahattır. Ne yeni mektebimiz var, ne de eski!

Cemaatimiz merhemetlidir. Meslek mekteplerinin bir hayli harcını çekerek ermeni, yahudi ve gürcü etfalını (çocuğunu) meccânî (bedava) okutturur.

Cemaatimiz tutumludur. Öküz ve eşek işi dışında hiçbir şeye bakmazlar. Bu nedenle ilçemizde tek bir Müslüman demirci veya yemenci (ayakkabıcı) yoktur. Ama Azgur gibi küçük bir köyde Müslümanların işlettiği beş büyük meyhane ve altı kahvehane var. Bu hesaba göre kırk bin kişiye bir üsul-i cedit mektebi, yirmi eve ise bir meyhane ve iki kahvehane isabet edir.

Eğitimimiz o derecededir ki, dört saat uzaklıktaki Gori Darulmuellim’de bizden sadece bir Müslüman öğrenci var.

Cemaata önderlik edecek devlet adamları ve beyefendiler az değil, ne yazık ki, eğitime ve millete hümmetleri pek azdır.

Bu nedenle camilerimiz viran, mekteplerimiz perişan, halimiz yamandır (Nemanzade, 2006, s. 21).

Bir milletin kalkınmasının eğitim ve aydınlanmaya bağlı olduğuna inanan Ömer Faik Nemanzade, kadın hakları ve kadınların toplumsal hayata katılımı konularında da birçok yazı kaleme almıştı. Kadınların sosyalleşmesi ve toplumsal hayatta aktif yer alması, onun yazılarında sıkça değindiği konulardandı. Ömer Faik kadınların kendilerini kadere teslim ederek bu durumu son derece doğal kabul ettikleri sürece bu adaletsizliği ortadan kaldırmanın kolay olmayacağını ifade etmekteydi (Nemanzade, 1985, s. 54).

Uzun yıllar birçok Türk şehrinde öğretmenlik yapan Ömer Faik, 13 Nisan 1906’da İrşad gazetesinde "Bugün öğretmenlik mesleğinden daha önemli bir şey yok." diye belirtmekteydi (Qurbanov, 1992, s. 79).

İlk kadın aydınlardan ve yazarlardan biri olan Şefika Efendizade, Ahıska Türklerinin modern döneme uygun kimliklerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1883 yılında Ahıska’nın Azgur köyünde doğan Şefika, 14 yaşında Nuha’da öğretmenliğe başlamış ve ardından Bakü’deki Kızlar Mektebinde görev alarak kadınların eğitimine öncülük etmiştir.

Şefika Efendizade aynı zamanda Azerbaycan’ın ilk kadın gazetecisi olarak tanınır. 1903’te Şark-i Rus gazetesinde yazmaya başlayan Şefika Efendizade, daha sonra Debistan, Mektep, Fukara Füyuzatı, Dirilik dergileri ve Açık Söz gazetesine işbirliği yaptı, eğitici konularda yazılar ve çocuklara yönelik hikâyeler yayınladı. 1923’te Şark Kadını dergisinin edebiyat bölüm başkanlığı görevini üstlenerek kadın hareketine önemli katkılar sağlamıştır (Vugar, 2022, s. 257).

Yazılarıyla pek çok Ahıska Türkü kadınına ilham veren Şefika Efendizade, hem meslek hem de aile hayatında başarılı bir kadın modeli sunmuştur. Aydın bir kadının ailesine ve topluma daha fazla katkıda bulunabileceğini kanıtlamış, böylece kadınların eğitim alması ve meslek sahibi olması gerektiği düşüncesini güçlendirmiştir.

Şefika Efendizade, Fukara Füyuzatı dergisinde yayımlanan “Şark Kadınları” başlıklı makalesinde, kadınların toplumun ilerlemesindeki kritik rolünü vurgulamaktadır. Ona göre, milletlerin gelişimi veya gerilemesi, kadınların eğitim ve kültürel seviyeleriyle doğrudan ilişkilidir. Kadın ve erkeğin, toplumsal yapının iki eşit ve tamamlayıcı unsuru olduğunu belirten Efendizade, her iki cinsin birlikte çalışması gerektiğini savunur:

Milletlerin terekkesi (ilerlemesi) de tedennisi (gerilemesi) de kadınların dereceyi-irfanlarına bağlıdır. Erkekler ve kadınlar da cemiyeti-beşeriyenin iki koludur. Eğer müştereken çalışırlarsa, her bir arzularını kazanırlar. Yok, eğer biri meettel kalırsa (boşta kalırsa), diğeri de sefalete düşer (Əfəndizadə, 2017, s. 148).

Efendizade, kadınların karşılaştığı zorluklardan bahsederken Ömer Faik Nemanzade'nin de işaret ettiği gibi, toplumun kadınlara yüzyıllarca yalnızca ev ve aileyle sınırlı roller biçtiğini vurgulamaktadır. Kadınların haklarını savunması, kendi hayatları üzerinde karar alma yetkisi kazanmaları büyük cesaret gerektiriyordu. Aile ve çevre baskısı nedeniyle bir kadının evlenme, eş seçme veya boşanma hakkını kullanması zorlayıcı bir mücadele gerektiriyordu; bu adımları atan kadınlar ise toplumsal ve ailevi baskılara maruz kalıyordu:

Fakat itiraf edelim ki, geçirmiş olduğumuz asırlarda kadınlarımız hiç bir hakk-ı hayat ve hürriyete sahip değil idiler. Kadınları daima ya pederi, ya amcası, ya zövcü (kocas) yada kardeşi tehekküm ve idare ederdi. Kadın şahsına sahip olmak hakkına malik (sahip) olmadığından kendi hakk ve hayatını istemal etmesi, evlenmeye karar vermesi, kendisine zövcü intihap etmesi veya hakk-ı telağını istemal etmesi için büyük bir kahraman olması lazım gelirdi. Çünkü bu hakkına el uzatan kadın akraba, ehibba (dost, yakınlar) ve bütün mühiti tarafından mahküm edilirdi (Əfəndizadə, 2017, s. 149).

Şefika Efendizade, Azerbaycan gazetesinin 25 Eylül 1919 tarihli sayısında “Analar, kızlarınızı okutun” başlıklı bir yazıyla tüm kadınlara seslenmiştir. Yazısında, Bakü Mariinsky Kadın Okulu'nda Müslüman kızlar için açılan sınıfların hala yarı boş olduğundan yakınmış ve annelerin çocukların ilk eğitimindeki öncelikli rolünü vurgulamıştır. Özellikle kız çocukların annelerine hitaben, “Haydi, analar! Kızlarımızın maddi cihazlarını hazırladığımız gibi, manevi cihazlarını de maarifin nuru ile aydınlatalım. Himmet sizden, tevfik Allah'tan” (Əfəndizadə, 2017, s. 145) ifadeleriyle çağrıda bulunmuştur.

Şefika Efendizade, “Umutlarımız Çoktur”, “Hanımlarımıza Müjde”, “Seçimler ve Kadınlar”, “Milli Bayram ve Kadınlarımız”, “Hürriyet ve Kadınlar” gibi yazılarında, cehaleti toplumun en büyük sorunu olarak göstermiştir. Bu yazılarında, cehaletin her türlü kötülüğün temel kaynağı olduğunu ve bu durumdan kurtulmanın tek yolunun ilim ve aydınlanma olduğunu

vurgulamıştır. Kadınların eğitimi ve toplumsal hayatta aktif rol alması gerektiğine dair mesajları, dönemin kadın hareketlerine önemli katkılar sağlamıştır.

Edebiyat, ünlü Rus şairi İosif Brodski'nin tanımıyla, aynı zamanda “sorunların nasıl biriktiğini ve insanın bunlarla nasıl yüzleştiğini gösteren bir tarihtir” (Brodski, 2019, s. 68). Bu bağlamda, sürgün sonrası Ahıska Türkü yazarlarının eserleri büyük bir anlam taşımaktadır.

Ahıska Türkleri, Sovyetler Birliği döneminde sürüldüğü bölgelerde kültür ve medeniyetini, gelenek ve göreneklerini tam anlamıyla yaşatamamışlar, yazılı ve sözlü edebiyatını koruyup gelişimini sağlayamamışlardır. Hayatta kalma mücadelesini veren bu topluluğun kalem sahibi olanlar da yeni eserler verememişlerdir. Edebiyatın bu büyük boşluğunu kapatacak olan eserler ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla kaleme alınmaya başlamıştır. Özellikle de Türkiye'ye yolların açılmasıyla Ahıska halkı kendi edebiyatını yeniden canlandırma fırsatı yakalamışlardır. Günümüzde dokuz ülkede dağınık olarak yaşayan Ahıskalı yazarların eserleri yayınlanarak Türk dünyasına kazandırılmaktadır. Bu eserlerin büyük bir çoğunluğu da Türkiye'de yazılmış ve yayımlanmıştır. Türkiye'nin pek çok ilinde ikamet eden bu yazarların büyük bir çoğunluğu da Bursa'da yaşamaktadır. Orta Asya, Azerbaycan, Kafkasya'nın diğer bölgeleri, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve ABD'den Türkiye'nin Bursa şehrine göç eden Ahıska Türkleri, göçmen hayatının derinliklerini yaşamış bireylerdir. Yıllarca göçmenlere ev sahipliği yapan Bursa'ya yerleşen Ahıska Türkleri, edebiyata önemli katkılar sağlamışlardır. Özellikle kadın yazarlar dikkat çekmektedir: Fergana olaylarından sonra Türkiye'ye göç eden Güller Teyfur'un vatan, gurbet ve sürgün temalı şiirleri; Sinem Ahmet'in Bitmeyen Yol adlı kitabı; Günel Kadir ve Aynur Sahaddinoğlu'nun şiirleri; Nevriye Usmanova'nın Nedamet romanı; Gözel Paşaliyeva'nın Son Göç adlı eseri, Ahıska kadınlarının yıllarca biriktirdikleri duyguları ve bu sorunlarla nasıl yüzleştiklerini gösteren bir tarihtir (Aliyeva Çınar, 2022).

Ahıska Türklerinin Etnik ve Kültürel Kimliğini Korumada Kadının Katkısı

Bir Türk kadınının toplumsal konumu ve rolü, geleneksel olarak aile içindeki görev dağılımı üzerinden tanımlanmaktaydı. Ataerkil yapıda erkeğe ailenin reisi, koruyucusu ve geçimini sağlayan kişi rolü biçilirken, kadına ev hanımı, anne ve çocukların ilk eğitmeni rolü verilmiştir. Bu toplumsal işbölümü, atasözlerinde de kendini gösterir. Örneğin, Azerbaycan ve Ahıska Türkleri arasında yaygın olan Erkek kuş havayı, dişi kuş yuvayı güder atasözü, bu rol farklılaşmasını ifade etmektedir.

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Ahıska Türkleri toplumunda cinsiyet rollerinde belirgin bir değişim gözlemlendi. Bu dönemde bazı kadınlar usul-i cedid mekteplerinde eğitim aldıktan sonra öğretmenlik, doktorluk ve gazetecilik gibi mesleklerde çalışmaya başladılar. Geleneksel rollerin ötesine geçerek toplumsal hayatta aktif bir rol üstlendiler.

İlk Ahıska Türkü kadın aydınları arasında Saida Şeyh-zade ve Cennet Muhranskaya'nın isimleri ayrı bir yere sahiptir. Bu öncü kadınlar, Azerbaycan'da açılan ilk kadın okullarında ana dili öğretmeni olarak görev yapmış ve kız çocuklarının eğitim alması için büyük çaba

göstermişlerdir. Onların katkıları, Ahıska Türkleri toplumu içinde kadınların eğitimi ve toplumsal hayata katılımı açısından önemli bir adım olmuştur (Agezova, Mussa, 2022, s. 40).

Sürgün öncesinde Ahıska Türklerinin aydınları, Gürcistan'da yaşamalarına rağmen mesleki hayatlarını genellikle Azerbaycan, özellikle de Bakü'de sürdürmüşlerdir. Sürgün sonrası Azerbaycan'da kalan Ahıska Türkleri ise kimliklerini gizleyerek kendilerini daha çok Azerbaycanlı olarak tanıtmışlardır. Bu durum, toplumun hayatta kalma stratejisi ve sosyo-politik koşullara uyum sağlama çabasını yansıtmaktaydı. Ancak aile içinde, özellikle kadınlar tarafından, Ahıska Türklerine özgü yemekler, bazı gelenek ve görenekler korunmuş ve çocuklara Ahıska kimlikleri aşılanmıştır.

Orta Asya'ya sürgün edilen Ahıska Türkleri, "halk düşmanı" damgasıyla, devletin sıkı denetimi altında yaşamaya zorlanmıştı; köyler arası seyahat bile özel izne tabi tutulmuştu. Stalin'in ölümünden sonra aklanmalarına rağmen, eğitim alma ve karyer yapma gibi çabaları daim engellenmekteydi.

Ahıska Türkleri, kimliğini koruma adına dış evliliklere mesafeli durdu ve en büyük baskı kadınlar üzerinde yoğunlaştı. Kız çocuklarına yalnızca devletin zorunlu kıldığı seviyede eğitim verilirken, yüksek öğrenim ve bazı meslekler toplum tarafından hoş karşılanmamaktaydı.

Yüksek eğitim görmüş kadınlar için evlilik kurmak oldukça zordu, çünkü Ahıska Türklerinde evlilikler genellikle görücü usulüyle gerçekleşirdi. Bu sistemde birçok aile, yüksek eğitim almış kadınları gelin olarak kabul etmekte tereddüt ederdi. Eğitimli kadınların toplumsal beklentilere uyum sağlaması zorlaşırken, bu durum onların evlilik olanaklarını kısıtlamaktaydı.

1990'larda Sovyetler Birliği'nde yaşanan siyasi ve ekonomik krizler, Fergana olayları ve Krasnodar bölgesindeki gelişmeler, Ahıska Türklerini daha esnek yaklaşımlar benimsemeye zorladı. Bu durum özellikle kadınların iş hayatına katılımını artırdı. Pek çok kadın çalışarak ya da bavul ticareti yaparak ailelerinin geçimini sağlamada önemli bir rol üstlendi. Bu sayede kadınların sosyalleşme ve ekonomik bağımsızlıkları da artmış oldu.

Toplum, kızların eğitim almasını ve meslek sahibi olmasını daha olumlu bir yaklaşımla karşılamaya başladı. Türkiye'nin sağladığı eğitim bursları, Ahıska Türklerinin, özellikle de kızların daha yaygın bir şekilde eğitim almasına katkı sağladı. Bu burslar sayesinde birçok genç kadın, yükseköğrenim fırsatlarından yararlanarak hem bireysel gelişimlerini destekledi hem de toplumsal ilerlemeye katkıda bulundu. Bu süreç, kadınların toplumda daha görünür hale gelmesini ve cinsiyet rollerinin yeniden şekillenmesini sağladı.

Sonuç

Bir milletin kimliği, etnik ve kültürel değerleri üzerine inşa edilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin milli kimliği, Türk milliyetçiliği temelinde şekillendiği için dil, din, gelenek ve görenekler

bakımından kendilerini Türk olarak tanımlayan toplulukların Türkiye'ye daha kolay uyum sağlayabileceği söylenebilir.

Kültürel ve etnik kimliğin en temel unsurlarından biri olan dilin Türkçe olması, Ahıska Türklerinin Türk milliyetçiliğini benimsemelerinde bir engel teşkil etmemiştir. Ayrıca, milli kimliğin önemli bir parçası olan dinin, tüm baskı ve yasaklara rağmen korunmuş olması, Ahıska Türklerinin kimliklerini muhafaza etmeyi başardıklarının bir göstergesidir.

Doğma topraklarından sürgün edilerek yıllarca devletin sıkı denetimi altında neredeyse hapis hayatı yaşayan Ahıska Türkleri, aklanmalarına rağmen yaşam ve faaliyetlerinde birçok engelle karşılaşmışlardır. Buna rağmen, kimliklerini koruma konusunda büyük bir direniş göstermiş, kültürel ve dini değerlerini muhafaza etmeyi başarmışlardır.

Bu zor koşullara rağmen Ahıska Türkleri, kendilerine özgü bir edebiyat oluşturarak Türk dünyasının gelişimine önemli katkılar sağlamışlardır. Elde ettikleri bu başarılar, topluluğun güçlü kültürel temeller üzerine inşa edildiğini ve kimliklerini yaşatma konusundaki kararlılıklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Ahıska Türklerinin etnik ve kültürel kimliklerini korumalarında kadınlar kritik bir rol oynamıştır. Sürgün sonrası toplum kimliğinin devamlılığı açısından, özellikle kadınlar geleneksel değerlerin taşıyıcısı ve aktarımcısı olmuşlardır. Aile içi eğitimde dil, din, geleneksel yemekler ve ritüellerin öğretilmesi kadınların katkılarıyla sürdürülmüştür. Ayrıca kadınlar, toplumsal dayanışmanın pekişmesinde ve kimlik bilincinin genç nesillere aktarılmasında kilit bir yere sahiptir. Kadınların bu rolü, Ahıska Türklerinin zor şartlar altında bile kültürel kimliklerini muhafaza etmelerine büyük katkı sağlamıştır.

Extended Abstract

The concept of identity - including national, ethnic, and cultural identity - has become one of the central topics of modern social sciences, gaining importance in fields such as philosophy, psychology, ethnology, and political science. Although identity is widely discussed in contemporary academic literature, it remains a complex and multi-layered phenomenon with various interpretations. Historically, in many regions, ethnic identity did not play a dominant role in social organization; instead, religious identity often defined social belonging. People were primarily categorized as "Muslim" or "non-Muslim." However, with the emergence of modern nation-states, national identity gained prominence. Leaders such as Mustafa Kemal Atatürk emphasized the importance of national consciousness based on Turkish identity and cultural revival, linking national progress to cultural and civilizational development.

From a theoretical perspective, scholars such as Anthony D. Smith argue that nations are fundamentally constructed on ethnic and cultural foundations. According to Smith, shared cultural traditions, language, and symbolic heritage are essential components in the formation of national identity. Similarly, cultural identity refers to an individual's sense of belonging to

a specific cultural group, involving the internalization of language, traditions, religion, aesthetics, and social norms. Identity also functions as a marker of differentiation, distinguishing one group from another while reinforcing belonging.

Within this theoretical framework, the Ahıska Turks represent a significant example of a community that has preserved its ethnic and cultural identity despite centuries of displacement and migration. One of the most fundamental elements of their identity is language. Language functions not only as a communication tool but also as a key mechanism for transmitting cultural values and maintaining collective identity. Even under conditions of exile and dispersion across different countries, Ahıska Turks have managed to preserve their native language. The use of Turkish within families has been particularly emphasized as a sign of respect and cultural continuity, ensuring intergenerational transmission of identity.

Religion also plays a crucial role in shaping the identity of Ahıska Turks. Religious beliefs provide individuals with existential meaning and strengthen their sense of belonging to a collective community. Even during the Soviet period, when atheistic policies were officially promoted, Ahıska Turks continued to preserve religious traditions, particularly in key life events such as weddings and funerals. Religious holidays, rituals, and moral teachings have continued to strengthen social cohesion and reinforce cultural continuity.

In addition to language and religion, traditions and customs form another essential pillar of Ahıska Turks identity. Despite living in different cultural environments, the community has preserved its unique traditions, including wedding ceremonies, clothing practices, folk dances, and music. Traditional garments such as the embroidered "katha" headpiece and "leçek," as well as rituals like greeting elders during weddings, reflect the persistence of cultural heritage. Folk dances such as bar (halay) and the use of traditional musical instruments further demonstrate the community's commitment to preserving its cultural expressions.

Cuisine is another important dimension of ethnic identity. Food culture not only reflects daily life but also serves as a symbolic representation of cultural heritage. The Ahıska Turks cuisine is particularly rich and diverse, incorporating elements from Caucasian, Anatolian, Central Asian, and even Ukrainian culinary traditions. Dishes such as hinkal, haçapur, lagman, samsa, and borş illustrate this cultural diversity. At the same time, the adaptation of various regional cuisines into their own food culture demonstrates the community's ability to integrate external influences while maintaining identity continuity. Food practices also reflect hospitality, tolerance, and cultural openness.

A central argument of the article is the critical role of women in preserving ethnic and cultural identity. Women serve as primary transmitters of language, traditions, religious values, and culinary practices within the family structure. Through their role in child-rearing and household education, women ensure the continuity of cultural knowledge across generations. Moreover, women have played an important role in literature, education, and public life.

Figures such as Shafika Efendizade contributed significantly to women's education, journalism, and intellectual development, advocating for the modernization and empowerment of women within society. Similarly, earlier intellectual figures such as Ömer Faik Nemanzade highlighted the importance of education and criticized social stagnation, also drawing attention to women's social participation.

Literature has been another powerful tool for expressing national identity. Ahıska Turks, although historically lacking a strong written literary tradition during the Ottoman period, possessed a rich oral folklore heritage. In the 20th century, intellectual figures emerged who contributed to the formation of written literature and national awareness. However, during the Soviet era, deportation and repression significantly limited cultural and literary development. Only after the collapse of the Soviet Union did literary production among Ahıska Turks begin to revive, particularly in diaspora communities spread across multiple countries.

Women writers have played a particularly important role in modern Ahıska literature, especially in expressing themes of exile, homeland, identity, and displacement. Their works reflect the emotional and historical experiences of migration and cultural survival. The city of Bursa in Türkiye has become a major cultural center for Ahıska intellectuals and writers, where many literary works have been produced and published.

Historically, Ahıska Turks experienced a patriarchal social structure in which gender roles were clearly defined: men were responsible for economic support and protection, while women were assigned domestic roles and child education. However, from the late 19th and early 20th centuries, significant changes began to emerge. Women started receiving education in modern schools and gradually entered professions such as teaching, medicine, and journalism. Despite these advances, women still faced significant social constraints, particularly in marriage and education. High education levels among women were sometimes seen as incompatible with traditional expectations.

Following the socio-political changes of the 1990s, including economic crises and regional conflicts, Ahıska Turk women became more active in economic life. Many women contributed to family income through labor or small-scale trade, increasing their economic independence and social visibility. Educational opportunities, particularly scholarships provided by Türkiye, further contributed to the advancement of women's education and social participation.

In conclusion, the identity of Ahıska Turks is deeply rooted in ethnic and cultural values, including language, religion, traditions, and social practices. Despite deportation, political pressure, and dispersion across multiple countries, the community has succeeded in preserving its identity. Among all contributing factors, women have played a central and irreplaceable role in sustaining cultural continuity. Through their roles within the family and society, they have ensured the transmission of language, traditions, and collective memory.

Their contribution has been essential in maintaining the cultural resilience of the Ahıska Turks and ensuring the survival of their identity across generations.

Kaynakça

- Vugar, A. (2022). *Ahıskalı Türk kadını Şefika Efendizade*. I.Uluslararası Ahıskalı Türk Kadınları Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı içinde (ss. 252-262). Emin Yayınları.
- Aliyeva Çınar, M. (2020). *Ahıska bölgesindeki Gürcülerin konuştuğu Türk ağzı*. Astana Yayınları.
- Aliyeva Çınar, M. (2022). *Bursa'da Ahıska Türk edebiyatını yeşerten şair ve yazarlar*. Edebiyatın Bursa'sı Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı içinde (ss. 445-462), Türk Ocakları Derneği Bursa Şubesi Yayınları.
- Atatürk. (1959). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri II Cilt*. (Toplayan N. Unan). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Brodski, İ.(2019). *Menşe yedinitisi*. Lenizdat
- Balım, Ç. ve Aydıngün, A. (2003). *Dil ve grup kimliği: Ahıska Türkleri, günümüz dilbilim çalışmaları*. Multilingual Yayınları
- Əfəndizadə, Ş. (2017). *Seçilmiş əsərləri: 1903-1925*. Elm və Təhsil.
- Evans, D. (2018). *Language, identity and symbolic culture*. Bloomsbury Publishing.
- Faigov, O. (2020). *Ahıska Türklerinde din, kültür, kimlik ve iletişim*. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7(2), 1136-1157. <https://izlik.org/JA35MJ88HR>
- Glissant, E. (1987) Editorial. *The UNESCO Courier*. May. pp. 3. <http://unesdoc.unesco.org/images/0007/000731/073178eo.pdf>
- Güvenç, B. (1997). *Türk Kimliği: Kültür tarihinin kaynakları*. Remzi Kitabevi.
- Hacılı, A. (2014). *Ahıska Türkleri inanç dünyası*. Mütercim
- Hansen, J. G. ve Liu, J. (1997). *Social identity and language: Theoretical and methodological issues*. *TESOL Quarterly*, 31(3), 567-576. <https://doi.org/10.2307/3587839>
- Hogg, M.A. (2018). *Social identity theory*. P. J. Burke (Ed.), *Contemporary social psychological theories* içinde (ss. 112-138). Stanford University Press.
- Nemanzade, Ö. F. (1985). *Xatirələrım*. Gənclik.
- Nemanzade, Ö. F. (1992). *Seçilmiş əsərləri*. Gənclik.
- Qurbanov, Ş. (1995). *Ömər Faiq Nemanzade*. Gənclik.
- Smith, A. D. (1986). *The ethnic origins of nations*. Wiley-Blackwell Publishing.

Etik Kurul Kararları

Bu alıřma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Yayın Etięi Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etięi Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etięine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu alışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.